अमेरिकामा बस्न मन नलाग्दा

छत्रबहादुर राई
वर्ष ८५

म छत्रबहादुर राई, पचासी वर्षको भएँ। बाबुको पालामा हामी सङ्खुवासभाबाट इलाम बसाइ सऱ्यौं। हामी बस्ने ठाउँ समालबुङतिर स्कूल थिएन। भाषा पाठशाला सदरमुकाम इलाम बजारमा मात्र थियो। समालबुङबाट सदरमुकाम पुग्न मोटरको बाटो छोडेर चोरबाटो गए पनि एक दिन पूरै हिँड्नुपर्ने। त्यहाँबाट मैले दार्जलिङमा गएर मेट्रिकुलेसन पास गरैं, सेकेण्ड डिभिजनमा।

दार्जलिङमा म पढ्ने स्कूल हाईस्कूलमात्र थियो। त्योभन्दा माथि पढ्न कलकत्ता जानुपर्ने। कलकत्तामा पढ्न महिनाको पन्ध्र रुपियाँले पुग्थ्यो तैपनि त्यति पैसा पाउन मुस्किल हुन्थ्यो। इलाममा त भारतीय रुपियाँ चल्थ्यो। नेपाल राज्यमा लेनदेन सब हिन्दुस्तानी पैसाबाट हुन्थ्यो। नेपाली पैसा फाटफुटमात्रै देखिन्थ्यो। नेपाली पैसाको चलन नै थिएन। अड्डा, मालपोतमा तिरो तिर्दा पनि भारतीय रुपियाँ नै लिन्थ्यो, हाम्रो नेपाली पैसा लिँदैनथ्यो। नेपालको तलब दिँदा पनि भारतीय रुपियाँ नै दिन्थ्यो। नेपाल राज्य भने सार्वभौमसत्तासम्पन्न, अङ्ग्रेजको हातमा नपरेको, स्वतन्त्र तर पैसा भारतीय नै चल्ने। म्याट्रिकुलेसन गरेर हिन्दुस्तानका स्कूलमा छ-सात वर्ष मास्टरी काम गरैं। त्यति बेला प्राइमरी स्कूलमात्र थियो। पछि शिक्षक काम गर्दै थिएँ, दोस्रो विश्वयुद्ध भयो। पैसाको अभाव जस्तो थियो, त्यसैले म उता आर्मीमा गएँ। दार्जलिङको घुम डिपोमा रिक्रुटिङ अफिसमा बसैं। गल्लाको चलन भए पनि त्यहाँ म आफैं गएँ। त्यति बेला भर्ना गर्दा त बीस वर्षभन्दा कम हुनुपर्छ भनिन्थ्यो। सत्र-अठार वर्षको सीमा तोकिएको थियो, तर पनि मान्छे लायक छ भने सिरकुटिङ अफिसरले उमेर घटाएर भर्ना गर्थ्यो।

पदको हिसाबले म हवल्दारसम्म मात्र पुगैं। ब्रिटिसहरूले पढेलेखेको मान्छेलाई त्यति रुचाउँदैनथे। पढेलेखेको मान्छेको अनुशासन ठीक हुँदैन

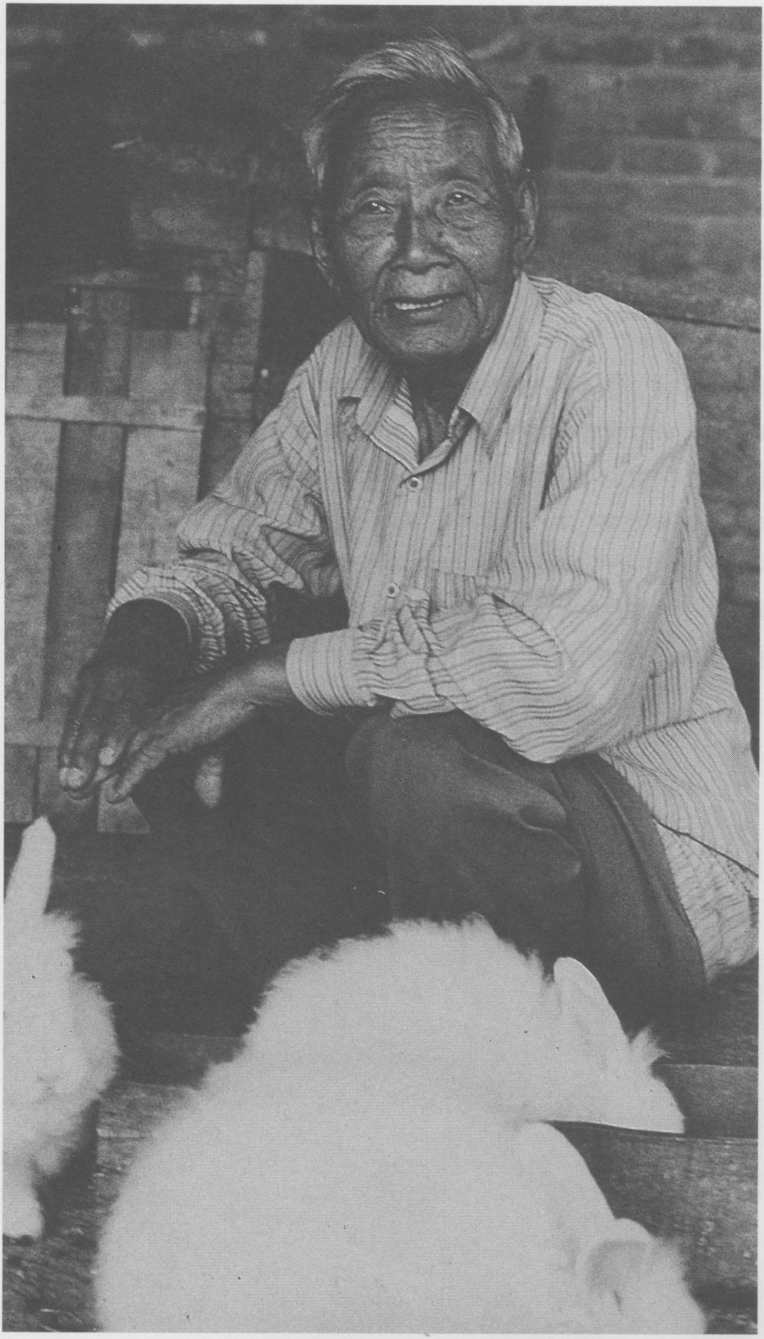

भन्थे। भनेको टेर्दैन, यिनीहरूले अलि जानेका हुन्छन् भन्थे। त्यसमाथि पढेलेखेकाले राजनीति पनि जान्दछन् भन्ने विचार गरेर अफिसतिर काम गराउँथे। गोली हान्ने ग्याङ्गमा अरू मान्छेहरूलाई लिन्थे। उनीहरूको अनुशासन ठीक हुन्थ्यो, खोलामा पुल हाल भने पुल हाल्थे, बाबुलाई गोली हान भन्दा गोली हान्थे, उनीहरूलाई किरिया त्यसरी खुवाउँथे क्यार ! सन् १९४६ मा ब्रिटिसहरू गए, इन्डियनहरूसँग मेरो मिलाप हुनै सकेन, अनि सन् १९५९ मा म रिटायर भएँ।

म काठमाडौँ बसाइ सर्नुको पनि आफ्नै कथा छ। दार्जलिङमै काम गर्दा भारतीय राजदूताबासको सेक्रेटरी कर्णेल थियो। उसले काठमाडौँमा पूर्वपट्टिको मान्छे कोही छैन अफिसमा काम गर्ने अब उतै हिँड् भन्न थाल्यो। केटाकेटीलाई सोधेको, 'जाऊँ न त ठीकै छ उहाँ पढ्न पनि पाइएला' भने। त्यो पनि आकर्षण भयो एउटा। साँच्चै उनीहरूलाई पढ्ने मौका पनि मिल्यो। यहाँ आईए पढेर अमेरिका गएकी जेठी छोरीले अमेरिकाबाट एम्ए गरी, त्यति बेला माथि पढ्न गाह्रो पनि थियो। साहिँली छोरीले होम साइन्समा एम्ए गरी अहिले आरआर क्याम्पसमा लेक्चरर छ। कान्छी छोरीले बीए गरेको आठ-नौ वर्ष भयो। उसले नोकरी गर्न उति मन गरिन, विवाह पनि गरेकी छैन, आफ्नो-आफ्नो विचार हो। सानो छउन्जेल त कर पनि गरियो। छोराहरूमा जेठो छोराले बीए, बीएड् गरेर हाईस्कूलको टिचर भयो। माइलोले नौसम्म पढेर त्यसै छोड्यो। जहानमा एक-दुई जना त्यस्ता पनि हुँदा रहेछन्। औँला पनि पाँचवटा बराबर हुँदैनन् नि ! कर्णेलका कारण मैले अलिक दिन भारतीय राजदूताबासमा काम गरेँ, काठमाडौँमा। पाँच-छ वर्ष बसेँ। त्यहाँको नोकरीबाट वाक्कै लागेर आयो। नोकरी गर्दा केही चीजले टाउकोमा थिचिरहेको जस्तो लाग्छ। आजको काम के भयो, माथिको अफिसरले केही भन्छ कि भन्ने पीर सधैँ भइरहन्छ।

काठमाडौँअघि मैले ताप्लेजुङमा जागिर खाएँ। त्यहाँ डिस्ट्रिक सोल्जर बोर्डमा सेक्रेटरीको जागिर खाएको थिएँ। त्यसमा धारा बनाउनलाई पाइप, स्कूल बनाउनलाई जस्ता भर्ने जस्ता वेलफेयरको काम गर्नुपर्थ्यो। त्यसपछि नोकरी भन्ने चीजबाट दिक्क लाग्यो। सबै माया मारेर खेती गर्नका लागि म चितवन गएँ बीस सालमा र जमिन लिएँ बाइस

सालमा। चौबीस वर्षजति म चितवन बसेँ। जग्गा चार बिघाजति थियो। त्यति बेला लालपूर्जाको चलन थिएन। झाडीहरू फाँडेर अलिअलि खेती गरेको। त्यस्तो जग्गा मन्जुरीनामा गरेर त्यति बेला उतै बेचियो। त्यति बेला एक बिघाको छ-सात सय रुपियाँ पर्थ्यो। अहिले चितवनको जग्गा पूरै बेचेर काठमाडौँमै बस्छु। मैले त्यहाँ जग्गा राखेर के गर्नु काठमाडौँमै बसिन्छ। ओहोर-दोहोर कसरी गर्ने। बुढेसकालमा भन्ने लाग्यो।

जेठी छोरीको कुरा गर्दै थिएँ नि अमेरिकामा बस्ने, ऊ गएको तेह्र-चौध वर्ष भइसक्यो। अहिले अमेरिकन सरकारकै नोकरी गरिरहेकी छ। विवाह गरिसकी, दुलाहा नेपालकै हो, काठमाडौँ सामाखुसीको। अर्याल भनेपछि बाहुन नै भयो। अन्तरजातीय विवाह हो। अचेल त्यस्तै अन्तरजातीय विवाहको चलन छ नि ! यस्तो बिहेको कुरामा पहिले-पहिले त बाबुबाजेले भनेको कुरा सम्झन्थेँ र, कस्तो-कस्तो लाग्थ्यो। तर आजभोलि त त्यसमा त्यस्तो फरक पर्छ जस्तो लाग्दैन, राम्रै लाग्छ। ज्वाइँको तलमाथिको कुनै कच्याक-कुचुक छैन। राम्रो घरजम गरेर बसेका छन्। छोरीले मलाई अमेरिका पनि बोलाई र सत्र-अठार महिना उतै बसेर आएँ। न्यूयोर्कमा पहिला-पहिला जाँदाखेरि रमाइलो लाग्यो। हाम्रो देश हेरेर त रमाइलो छ, पैसावाल मान्छेहरू छन्। यहाँको रमाइलो र उहाँको रमाइलो भिन्दा-भिन्दै किसिमको छ। उहाँका मान्छे, घर, रहनसहन, चीज हेर्दाखेरि राम्रै छ, तर मलाई सधैँ बस्न मन लागेन। आफ्नै देशमा जन्मियो, हुर्कियो, मर्ने बेलामा के अर्काको देशमा बस्नु भन्ने मेरो विचारमा आयो, छोरीले अस्ति आउँदाखेरि पनि जाऊँ भनी तर मैले, भैगो तिमीले घुमायौ मैले हेरेँ, यस्तो रहेछ अमेरिका भनेर थाहा भयो। पहिले कस्तो होला अमेरिका जस्तो लाग्थ्यो, अहिले आफैँ पुगेँ, त्यही नै मलाई सन्तोष छ भनेँ। उनीहरूलाई पनि अहिलेलाई ठीकै छ, तर पछि आफ्नै देशमा फर्क भन्ने सल्लाह पनि दिएँ। उनीहरूलाई अहिले भने बैँस हुन्जेल त ठीकै छ। विदेशी सरकारले तलब, बस्ने ठाउँ राम्रै दिएको छ। पछिसम्म यस्तै हुन्छ जस्तो लाग्दैन। पछि तिमीहरू आफ्नो देशमा जाऊ भन्ने कुरा आउँछ कि जस्तो लाग्छ। बर्मामा त्यस्तै भयो नि ! धनसम्पत्ति कमाएर बसेकालाई पनि धपायो।

यहाँ बस्छौ भने यहाँको नागरिकता लेओ नत्र आफ्नो देश फर्केर जाओ भन्यो बिचराहरूलाई। सत्तरी-सत्तरी रुपियाँ दिएर जहाजमा पठाइदियो। आफ्नो धनसम्पत्ति त्यहीँ छाडेर आए। यो तिमीहरूको नेपाल लाने चीज होइन, यो बर्माको सम्पत्ति हो भनेपछि के लाग्यो र उनीहरूको ?

म अमेरिकाबाट फर्कनुको मूल कारणचाहिँ मेरो भित्री हिसाब देशभक्ति जस्तै हो। उहाँ उनीहरूको रहनसहन हेरेँ। उनीहरूको माया गराइ नेपालको भन्दा भिन्दै किसिमको रहेछ। आमाबाबुको सम्पत्ति छ भने छोराछोरीले त्यसको आशा पनि नगर्ने रे, दिँदा पनि नदिने। आफ्नो प्रपर्टी भए चन्दास्वरूप अस्पताललाई अथवा ट्रस्टहरूमा राखिदिने चलन रहेछ।

मेरी जहानचाहिँ उतै बस्छिन्। छयहत्तर-सतहत्तर वर्षकी भइन्, छोरीले उनलाई लान्छु भनी, घरसल्लाह गर्‍यौँ, जाऊ भनेर पठाइदिएँ।

(२०५५/७/२३ मा गरिएको अन्तर्वार्तामा आधारित)

अमेरिकामा बस्न मन नलाग्दा

(छत्रबहादुर राई)

बसाइ सर्नु	to shift one's place of residence
भाषा पाठशाला	traditional school teaching Sanskrit curriculum
सदरमुकाम	town where district headquarters are located
चोरबाटो	a direct route
राज्य	kingdom
लेनदेन	taking and giving; monetary exchanges
फाटफुट	scattered, rare
चलन	custom
अड्डा	office
मालपोत	revenue office
तिरो तिर्नु	to pay taxes
तलब	wages
सार्वभौमसत्तासम्पन्न	sovereign
स्वतन्त्र	independent
मास्टरी काम	school teaching
दोस्रो विश्वयुद्ध	the Second World War
अभाव	lack
घुम डिपो	Ghoom Depot
गल्ला	recruiting party
भर्ना गर्नु	to enrol, sign up
सीमा	border, limit
तोकिनु	to be set, laid down
लायक	worthy of
सिरकुटिङ्	recruiting (typo??)
पद	rank
-को हिसाबले	in terms of
हवल्दार	sergeant
रुचाउनु	to like, have a taste for
अनुशासन	discipline
टेर्नु	to obey
राजनीति	politics
गोली हान्नु	to shoot
-याङ्क	rank
किरिया	oath
मिलाप	reconciliation
कथा	story
राजदूताबास	embassy
आकर्षण	attraction
मौका	opportunity

आईए	I.A.
एमए	M.A.
क्याम्पस	campus
बीए	B.A.
नोकरी गर्नु	to work in 'service'
कर गर्नु	to force
जहान	family
औंला	finger
बराबर	equal, same
अलिक	a few
वाक्कै लाग्नु	to get fed up
चीज	thing
थिचिनु	to be pressed down
पीर	worry, pain
जागिर	salaried post
धारा	water source
दिक्क लाग्नु	to get tired of something
माया मार्नु	to give up an attachment
बीस सालमा	in the year 20 (i.e. in AD 1963/4)
जमिन	land
जग्गा	land
बिघा	one bighā (=5/8 of an acre)
लालपूर्जा	registration document proving land ownership
झाडी	forest
फाँड्नु	to fell, clear forest
मन्जुरीनामा	a deed of agreement
बेचिनु	to be sold
ओहोर-दोहोर	coming and going
बुढेसकाल	old age
सरकार	government
दुलाहा	bridegroom
सामाखुसी	a district of Kathmandu
अन्तरजातीय	intercaste
अचेल	nowadays
ज्वाइँ	son-in-law
तलमाथि	not quite exact
कच्याक-कुचुक	bending and spoiling: fuss?
घरजम	household
बोलाउनु	to call, invite
पैसावाल	rich
भिन्दा-भिन्दै	various
रहनसहन	way of life
जन्मिनु	to be born
हुर्कनु	to be reared

भैगो	that's it, it's over
घुमाउनु	to take on a tour
सन्तोष	satisfaction
सल्लाह	advice
बैंस	maturity, adulthood
बर्मा	Burma
धनसम्पत्ति	wealth
कमाउनु	to earn
धपाउनु	to chase out
नागरिकता	citizenship
नत्र	otherwise
बिचरा	poor thing
जहाज	ship
सम्पत्ति	wealth

मूल	main, basic
भित्री	inner
देशभक्ति	devotion to one's country
माया गराइ	manner of affection
प्रपर्टी	property
चन्दास्वरूप	in the form of a donation
घरसल्लाह	domestic consultation